

PROBLEMS OF LOCAL AND INTERNATIONAL MIGRATION

Євген Соловйов

*Національна академія державного управління
при Президентові України*

ВНУТРІШНЯ ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

Yevhen Solovyov

National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

INTERNAL FORCED MIGRATION: UKRAINIAN DIMENSION

The article is devoted to definitions of the mechanism of state regulation in forced migration. The article defines the term of the state regulation mechanism for internally forced migration as a process of coordinated influence of the management subjects on social relations, associated with the forced territorial migration of people within the state. The coordinated influence is implemented through legal, administrative, financial, organizational, informational, and social measures taken by public authorities. The gradation of the state regulation mechanisms in internal forced migration is emphasized depending on functional measures: the legal, administrative, and financial mechanisms of state regulation of internal forced migration; and depending on the migration stage, on those to be carried out before and after acquiring this status acquiring the status of internally displaced person.

Keywords: mechanism, state regulation, internal migration, forced migration, improvement.

1.1. Вступ

Регулювання вимушеної міграції та проблеми забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб стали проблемою світового співтовариства в ХХ ст., що було опосередковано збройними конфліктами та міжетнічними сутичками, які у свій час мали місце у Вірменії та Азербайджані (конфлікт у Нагірному Карабасі), Грузії (Абхазія та Південна Осетія), Молдові (конфлікт у Придністров'ї) та інших країнах.¹ Масштабність вимушеної внутрішньої міграції на території сучасної Української держави потребує створення адекватного науково обґрунтованого підходу до визначення механізмів державного регулювання у цій сфері. Станом на 5 лютого 2018 р., за даними Міністерства соціальної політики України, взято на облік 1 493 057 внутрішньо переміщених осіб, або 1 218 611 сімей, які внаслідок тимчасової окупації частини території України та проведення антитерористичної операції були вимушені переселитися з Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, а також з Донецької та Луганської областей. *Як наслідок, актуалізовано процеси євроінтеграції, реакційний характер яких призвів до множинності вибору цінностей у державному управлінні загалом.* Відтак, результатом аномії суспільства, яку викликано соціально-політичною напруженістю на Сході України є зміна системи культурних архетипів населення, що без відповідного корегування та управління призведе до змін культурного коду, що необхідно враховувати при виборі стратегії державного регулювання у сфері внутрішньої вимушеної міграції.

¹ Internal Displacement Monitoring Centre (2014). *Global Overview 2014: People internally displaced by conflict and violence 2014* <<http://www.internal-displacement.org/assets/publications/2014/201405-global-overview-2014-en.pdf>> (2017, грудень, 18).

1.2. Матеріали та методи

Методологічну основу дослідження складає комплекс загальнонаукових і загальнонаукових методів, таких як: аксіоматичний – при визначенні вихідних положень дослідження; абстрактно-логічний – при узагальненні міжнародного досвіду механізму державного регулювання у сфері внутрішньої вимушеної міграції; системного аналізу – при опрацюванні емпіричної інформації, формулюванні напрямів розвитку механізму державного регулювання у сфері внутрішньої вимушеної міграції; індуктивний і дедуктивний – при оцінці особливостей розвитку державного механізму регулювання у сфері внутрішньої вимушеної міграції; порівняльно-ретроспективний, історичний, а також екстраполяції та факторного аналізу – при визначенні тенденцій розвитку механізму державного регулювання у сфері внутрішньої вимушеної міграції; прогностичного аналізу – при виявленні шляхів розвитку механізму державного регулювання у сфері внутрішньої вимушеної міграції України. Для досягнення мети дослідження використано не лише досягнення науки, а й стан правового регулювання внутрішньою вимушеною міграцією. На теперішній час воно є фрагментарним, хоча, було прийнято Закони України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України»¹, «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»², «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»³.

1.2.1. У науковій думці не вироблено єдиного підходу до визначення вимушеної внутрішньої міграції, яка є об'єктом державного регулювання. У 2010 р. результатом колективних зусиль міжнародних та недержавних організацій, гуманітарних місій та безпосередньо ООН було створено Довідник по захисту внутрішньо переміщених осіб, в якому пояснено сутність самого явища та його передумови, а також зазначено, хто саме несе відповідальність за долю цієї категорії населення⁴. При встановленні сутності поняття «державне регулювання у сфері внутрішньої вимушеної міграції» використано висновки, яких присвячено проблематиці державного регулювання у сфері міграції загалом⁵.

1.2.2. Щодо категорій «державне регулювання» та «механізм державного регулювання», то вони співвідносяться як частина та ціле. Державне регулювання включає механізми його здійснення, опосередковує як статичну, так і динамічну сферу. У наукових працях дослідників термін «механізм» набув особливого розвитку, його розуміють як сукупність засобів та методів досягнення поставлених цілей. Відповідно до мети або визначених державою завдань відбувається відбір відповідних заходів для їх досягнення, що робить механізм державного регулювання різним за своїм складом, різним за набором засобів. Виокремлено наступні підходи до визначення поняття «механізм державного регулювання»: механізм державного регулювання визначено як поєднання методів, форм, стимулів, інструментів, технологій, яких використовує держава⁶; як сукупність певних державних регуляторів (наприклад, у дослідженнях⁷; як спосіб дій суб'єкта, набір

¹ Закон про створення вільної економічної зони Крим та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України 2014 (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 43, 2944 (2030).

² Закон про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України 2014 (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 26, 2172 (892).

³ Закон про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні 2003 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1382-15/card6#Public>> (2018, листопад, 02).

⁴ Global Protection Cluster Working Group (2010). *Handbook for the Protection of Internally Displaced Persons*. Geneva: Inter-Agency Standing Committee, 545.

⁵ Бублій, М. (2008). Державне регулювання зовнішньої міграції робочої сили в Україні: *Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата з державного управління*. Харків: Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, 20; Нагорнова, О.В. (2008). Державне регулювання трудової міграції в умовах ринкової трансформації економіки України: *Автореферат дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 20.

⁶ Корецький, М. (2002). *Державне управління аграрної сфери у ринковій економіці*. Київ: УАДУ, 260; Чорна, О.М., Кравченко, М.А. (2011) Механізм державного регулювання інноваційної діяльності суб'єктів господарювання в Україні. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*, 2, 63-66.

⁷ Дідківська, Л., Головка, Л.С. (2000). *Державне регулювання економіки*. К.: Знання, 209.

інструментів, які розв'язують протиріччя¹; як заходи і засоби, розроблені державою з метою активізації суб'єкта².

1.2.3. Щодо неурядових організацій, якими здійснено підтримку внутрішньо переміщених осіб, слід звернути особливу увагу на низку свіжих досліджень Джуді Ель-Бушара та Келлі Фіш. Окрім іншого, цими вченими було виокремлено міжнародні операційні та неопераційні агентства, які працюють у сфері внутрішньо вимушеної міграції. Так, міжнародні операційні агентства реалізують проекти, яких направлено на задоволення основних матеріальних потреб (наприклад, продовольчі проблеми, вода, санітарні, медичні питання, реєстрація), а також забезпечення: соціального розвитку і представництва; психологічної підтримки; набуття навиків і навчання до нових умов та повернення; доступу до засобів існування і мікрофінансування; захист та лобіювання. Серед масштабних організацій, які виконують вказані функції, можна вказати наступні: Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Лікарі Без Кордонів, Save the Children. Навпроти, неопераційні агентства здебільшого опікуються розробленням стратегій, дослідженням правових і організаційних питань, пов'язаних з інтеграцією внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, до них відносяться: «Refugees International», яка надає допомогу в ліквідації ситуацій, що призвели до переміщення; «Глобальний Проект ВПО» документує ситуацію з внутрішньо переміщеними особами на глобальному рівні, веде облік в різних державах цієї категорії населення, регулярно оновлює фактичні дані, надає навчальні матеріали по питаннях переселення; є і інші ініціативи із проведення досліджень і розробки стратегій («Комітет Взаємодії в сфері Стратегії і Практики по Гуманітарній допомозі», «Американська Рада по Міжнародним Діям Добровольців»³ та ін.).

1.3. Результати

1.3.1. Поняття «механізму державного регулювання внутрішньо вимушеною міграцією» нами визначається як процес погодженого впливу суб'єктів управління на суспільні відносини, яких пов'язано з вимушеним територіальним переміщення населення в межах держави. Погоджений вплив реалізується за допомогою сукупності правових, адміністративних, фінансових, організаційних, інформаційних і соціальних заходів, які здійснюються органами державної влади та інститутами громадянського суспільства. Сутність державного регулювання та вибір його механізмів залежить від об'єкта державного регулювання. Виходячи з мети цього дослідження – це є вимушена внутрішня міграція.

1.3.2. Стосовно міжнародної практики вирішення проблеми з внутрішньо переміщеними особами, то на особливу увагу заслуговує недавній досвід Азербайджану. Для врегулювання проблеми внутрішньо переміщених осіб у 1992 р. було прийнято Закон «Про статус біженців та вимушених переселенців», згодом його було змінено у 1999 р. Цей нормативно-правовий акт вперше запропонував низку соціальних гарантій, зокрема: надання тимчасового місця проживання; безплатний проїзд і провіз майна до тимчасового місця проживання; медичне обслуговування та надання лікарських препаратів; першочергове розміщення в спеціальні соціальні установи інвалідів та людей похилого віку з числа внутрішньо переміщених осіб; отримання матеріальної допомоги.

При переселенні на постійне місце проживання внутрішньо переміщених осіб компенсуються витрати переїзду. Вони можуть отримати безпроцентний кредит на 10 років, земельну ділянку у користування, при самостійній купівлі житла звільняються від нотаріального мита. Також внутрішньо переміщеним особам надається сприяння в працевлаштуванні, у разі перекваліфікації на час навчання виплачується середня заробітна плата за новою спеціальністю⁴. Крім того, було

¹ Латинін, М. (2006) *Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання*. Харків: Магістр, 320; Колпаков, В., Кузьменко, О. (2001). Адміністративно-правовий механізм протидії нелегальній міграції.

Нелегальна міграція та торгівля жінками. Київ: Інститут держави та права імені Корещького, 861-945.

² Розпутенко, І. (2009). Державна політика України в контексті гео економічних змін. *Науково-інформаційний вісник з державного управління*, 2, 25-29; Мельтюхова, Н., Рябцева, Ю. (2008) Організаційний механізм реалізації державної влади. *Теорія та практика державного управління*, 1 (20), 70-78.

³ El-Bushara, D., Fish, K. (2012). Refugees and Internally Displaced Persons. *Inclusive Security*.

<https://www.inclusivesecurity.org/wp-content/uploads/2012/04/40_refugees.pdf> (2018, квітень, 09).

⁴ *Law of the Azerbaijan Republic on the status of refugees and internally displaced persons 1999* (Milli Mejlis of the Republic of Azerbaijan). *The official website of The Republic of Azerbaijan*

State Migration Service. <<http://www.migration.gov.az/images/pdf/be8fe5589d68f124389e68a27ec89ab6.pdf>> (2017, грудень, 18).

створено Центральний орган виконавчої влади, на який покладено реалізацію політики щодо внутрішніх переміщених осіб – Державний комітет Азербайджанської Республіки у справах біженців та вимушених переселенців. Основними завданнями Державного комітету у справах біженців та вимушених переселенців є тимчасове розселення, репатріація та соціальний захист біженців, іммігрантів та осіб, які вимушені були залишити свої домівки; надання статусу біженця або вимушеного мігранта; покращання соціальних умов життя на територіях, звільнених від окупації; збір статистичних даних щодо біженців та вимушених переселенців; робота з неурядовими та міжнародними організаціями з метою реабілітації, воз'єднання сімей, підвищення рівня зайнятості, скорочення бідності, створення умов для повернення додому, будівництва житла та соціальних об'єктів для біженців та вимушених переселенців¹.

У 2004 р. було заборонено виселення біженців і внутрішньо переміщених осіб без надання їм житла, що негативно позначалося на ставленні до вказаної категорії населення. У тому ж році було прийнято Державну програму з покращання житлових умов і підвищення рівня зайнятості біженців та вимушених переселенців, крім того, понад ряд законодавчих документів, спрямованих на забезпечення її виконання. Спеціальні програми було розроблено щодо працевлаштування та професійного навчання внутрішньо переміщених осіб, а також щодо надання їм низки пільг при прийомі на роботу в державному секторі. Водночас програма передбачала розробку детального плану репатріації. З часу прийняття Програми фінансування заходів з облаштування переселенців було збільшено десятикратно. Причому в основному за рахунок державного бюджету (приблизно третина коштів надходить із нафтового фонду), хоча міжнародна допомога продовжує надаватися.

Брак національних ресурсів допомоги внутрішньо переміщеним особам опосередковує активну співпрацю з міжнародними органами. Україною також ведеться співпраця, але не на системному рівні, а на місцевому та в межах вертикалі певних державних установ. Робота та координація міжнародних організацій відбувається на основі Плану стратегічного гуманітарного реагування, в який закладена оцінка ситуації щодо внутрішньо переміщених осіб та оцінка ресурсів, яких потрібно залучити. Аналіз здійснюється на основі кластерного підходу². В межах цього підходу визначається набір проблемних сфер (освіта, тимчасовий притулок, продовольча безпека, охорона здоров'я/харчування, засоби до існування/якнайшвидше відновлення, захист, водопостачання, санітарія та гігієна і загальна координація), в межах яких працюють відповідальні організації та визначається цільова група, яка отримуватиме допомогу.

Необхідним є й увага до досвіду Грузії щодо вирішення проблеми внутрішньо переміщених осіб. Так, ще у 1992 р. було створено Міністерство у справах біженців та розселення Грузії, а з 2011 р. – Міністерство Грузії у справах осіб, вимушено переміщених з окупованих територій, біженців та розселення. У 1996 р. прийнято закон «Про внутрішніх переміщених осіб з окупованих територій Грузії». Проте держава вкрай мало опікувалася питанням облаштування внутрішньо переміщених осіб, оскільки вважалося, що єдиним адекватним рішенням проблеми є повернення. У 2007 р. постановою уряду Грузії було затверджено Державну стратегію щодо внутрішніх переміщених осіб. Хоча повернення, як і раніше, декларувалося як незаперечна мета, проте було виявлено готовність шукати тривалі рішення для внутрішньо переміщених осіб шляхом їх інтеграції в місцях притулку. Операційним документом із реалізації Стратегії з розв'язання проблем внутрішньо переміщених осіб є «План дій». Його перший варіант було розроблено ще у 2008 р., після того він кілька разів оновлювався з останньою редакцією у 2012 р. на період 2012-2014 рр. У ньому було передбачено заходи щодо пошуку довготривалих рішень житлової проблеми, забезпечення для внутрішньо переміщених осіб гідних умов життя та припинення залежності від держави, включення найбільш вразливих осіб до єдиної державної програми соціального захисту. Той План передбачав і розробку міжвідомчого координаційного механізму для його реалізації із активним залученням міжнародної допомоги і інститутів громадянського суспільства, створення

¹ *Azerbaijan: Analysis of Gaps in the Protection of Internally Displaced Persons 2009* (UNHCR, The UN Refugee Agency). *The official website of UNHCR, The UN Refugee Agency* <<http://www.unhcr.org/4bd7edbd9.html>> (2017, грудень, 18).

² *Strategic response plan for Ukraine 2015*. (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs). *HumanitarianResponse.info*. <<http://www.humanitarianresponse.info/operations/ukraine/document/2015-ukraine-humanitarian-response-plan>> (2017, грудень, 18).

Керівного комітету. Передбачено також систему контролю за програмами за участі громадянського суспільства та міжнародних організацій¹.

Як свідчить сучасний європейський досвід², для допомоги внутрішньо переміщеним особам використовуються такі практики: першочергове забезпечення переселенців тимчасовим житлом з наявного житлового фонду, а також їх розселення в адміністративних будівлях і спеціально створених тимчасових поселеннях. Отримання постійного житла можливе за рахунок розселення у спеціально побудованих котеджних містечках або відремонтованих квартирах. У більшості випадків котеджні містечка будуються у сільській місцевості або у містах з невеликою щільністю населення.

Окрім надання у користування житла, зазначені будинки оснащуються мінімальною кількістю побутових приладів і меблів. Відповідно до законодавства за спеціально збудованим житлом зберігається статус муніципального, воно надається у власність до моменту відновлення влади на окупованій території та відбудови пошкодженого житла під час бойових дій, надання грошових компенсацій за втрачене та частково зруйноване житла, чи безвідсоткової позики на придбання житла; забезпечення прав зайнятості за рахунок збереження існуючих форм стимулювання зайнятості та стандартів надання соціальної допомоги у зв'язку з безробіттям (виняток становили лише окремі процедури відновлення стажу осіб, які були незаконно звільнені, а також спрощення процедур працевлаштування, що дозволяло влаштуватися на нову роботу за відсутності трудової книжки. Окрім того, у всіх країнах, як окрема форма стимулювання самозайнятості населення, передбачено безкоштовне надання переселенцям сільськогосподарських ділянок; надання грошової матеріальної допомоги виконує функцію підтримки мінімального рівня доходу найуразливіших верств населення, серед яких пенсіонери, інваліди, багатодітні сім'ї та інші).

Проблеми соціального забезпечення майже в усіх країнах, за винятком Азербайджану, вирішуються на основі існуючих соціальних гарантій у країні. За усіма переселенцями зберігається право на безкоштовну середню освіту, медичне обслуговування та пенсійне забезпечення. Інституціональне забезпечення вирішення проблем переселенців у країні, внаслідок реалізації проектів підтримки тимчасових переселенців потребує не лише нормативно-правового та фінансового підґрунтя, а й інституціонального забезпечення.

1.3.3. Забезпечення умов повернення до попередніх місць проживання – питання, що може стати достатньо актуальним у майбутньому. Більшість вимушених переселенців, з часом, по завершенню бойових дій та окупації, виявлять бажання повернутися до місць їх попереднього проживання. У цьому контексті провідний досвід інших країн передбачає надання можливостей повернення у приватну власність покинутих об'єктів нерухомості; надання одноразової державної допомоги для відновлення свого житла у разі повного його знищення; компенсація частки вартості на покупку або будівництво нового житла. Аналізуючи соціально-культурний аспект вимушеної внутрішньої міграції, то необхідно зазначити, що зустріч з новою соціокультурною реальністю змушує мігрантів відмовитися від прийнятого звичного способу життя, правил і способів поведінки та прийняти нові, що часто призводить до культурного шоку, травми. Хоча чинною українською владою і було запроваджено ряд заходів, яких спрямовано на адаптацію вимушених мігрантів та поза увагою залишається вироблення нового типу культурного архетипу як у вимушених мігрантів, так і загалом у населення України, що якісно впливає на їх участь у суспільних відносинах, а отже потребує управління. Відповідно зараз можна виокремити такі культурні архетипи, які виникли внаслідок вимушеної міграції: самовизначення українства, непевність щодо майбутнього, недовіра діючій владі, пошук та використання альтернативних способів забезпечення життя, невідворотність та відчайдушність, покладання більше на долю, аніж на власну самоврядну волю відносно життєвих надбань.

¹ *Action Plan for the Implementation of the State Strategy for Internally Displaced Persons during 2012-2014 2011* (Ministry of internally displaced persons from the occupied territories, accommodation and refugees of Georgia). *The official website of the Ministry of internally displaced persons from the occupied territories, accommodation and refugees of Georgia* <<http://mra.gov.ge/res/docs/201311211211332665.pdf>> (2017, грудень, 18).

² Internal Displacement Monitoring Centre (2014). *Global Overview 2014: People internally displaced by conflict and violence* <<http://www.internal-displacement.org/assets/publications/2014/201405-global-overview-2014-en.pdf>> (2017, грудень, 18).

1.4. Висновки

1.4.1. Обґрунтовано необхідність використання комплексного підходу для визначення механізму державного регулювання внутрішньої вимушеної міграції, який відобразить історичні засади державного регулювання внутрішньою вимушеною міграцією; особливості внутрішньої вимушеної міграції як об'єкта державного регулювання; можливість участі суб'єктів, які здійснюють державне регулювання внутрішньої вимушеної міграції; міжнародний досвід державного регулювання внутрішньої вимушеної міграції. Поняття внутрішня вимушена міграція як об'єкт державного управління визначено як вид суспільних відносини щодо соціальної мобільності населення в межах держави, учасники яких змінюють місце постійного проживання незалежно від власної волі, що впливає на зміну їх правового статусу.

1.4.2. Доведено, що на міжнародному рівні забезпечення прав біженців і вимушених переселенців, мігрантів обумовлено антидискримінаційним характером універсальних міжнародних документів і здійснюється в рамках діяльності не тільки органів загальної компетенції, але і спеціальних органів, що здійснюють контроль за дотриманням прав і свобод біженців і вимушених переселенців. Універсальні міжнародні механізми забезпечення прав і свобод біженців і вимушених переселенців на регіональному рівні доповнюються відповідними системами захисту (в першу чергу, європейською системою) цієї категорії населення.

1.4.3. Обґрунтовано, що механізми державного регулювання внутрішньої вимушеної міграції в Україні різняться в залежності функціональних заходів, за допомогою яких вони здійснюються на: правовий механізм державного регулювання внутрішньою вимушеною міграцією; адміністративний механізм державного регулювання внутрішньою вимушеною міграцією; фінансовий механізм державного регулювання внутрішньою вимушеною міграцією тощо. Механізми державного регулювання вимушеною внутрішньою міграцією класифіковано в залежності від етапу переміщення на: ті, що повинні здійснюватись до моменту набуття статусу внутрішньо переміщеної особи; ті, що повинні здійснюватись після набуття такого статусу.

References:

1. Bandurka, O. (2002). *Administrativno-pravove rehulyuvannya mihratsiynykh protsesiv v Ukrayini: Dysertatsiya na здобуття наукового ступеня кандыдата урядичних наук* [Administrative and Legal Regulation of Migration Processes in Ukraine: Thesis for a PhD degree in Legal sciences]. Kharkiv: Yaroslav Mudryi National Law Academy of Ukraine. [in Ukrainian].
2. Bublik, M. (2008). *Derzhavne rehulyuvannya zovnishnoi migratsii robochoi syly v Ukraine: Avtoreferat dysertatsyy na здобуття наукового ступеня кандыдата наук z derzhavnoho upravlinnya* [State regulation of external migration of labor force in Ukraine: The dissertation author's abstract for a PhD degree in Public Administration]. Kharkiv: Kharkiv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. [in Ukrainian].
3. Didkivs'ka, L.I., Holovko, L.S. (2000). *Derzhavne rehulyuvannya ekonomiki* [State regulation of the economics]. Kyiv: Znannya [in Ukrainian].
4. El-Bushara, J., Fish, K. (2017). Riznitsya mizh vnutrishno peremischenimi osobami ta bizhentsyami. [Difference between internally displaced persons and refugees]. *UNCHR*. <http://unhcr.ru/fileadmin/files/docs/Documents/Documents_on_protection/разница_между_беженцами_и_ВПЛ.pdf> (2017, December, 12). [in Ukrainian].
5. Koretsky, M. (2002). *Derzhavne upravlinnya agrarnoyi sferi u rinkoviy ekonomitsi*. [Public administration of the agrarian sector in a market economy]. Kyiv: UADU. [in Ukrainian].
6. Zhvaniya, T. (2015). Suchasna vimushena migratsiya: sotsialno-politichni aspekty. [Modern Forced Migration: Social and Political Aspects]. *Suchasne suspilstvo* [Modern society], 2 (2), 46-56. [in Ukrainian].
7. Kolpakov, V., Kuzmenko, O. (2001). *Administrativno-pravoviy mehanizm protydii nelegalniy migratsii*. [Administrative and legal mechanism of counteraction to illegal migration] *Nelegalna migratsiya ta torgivlya zhinkami* [Illegal migration and women traffick]. Kyiv: Koretsky Institute of State and Law, 861-945. [in Ukrainian].
8. Kravchenko, V. (2012). Vyznachennya ponyattya trudovoyi migratsii. [Definition of labor migration] *Almanah prava*. [Law Almanac], 6 (2), 1, 372-378. [in Ukrainian].
9. Latynin, M. (2006). *Agrarniy sektor ekonomiki Ukrainy: mehanizm derzhavnogo rehulyuvannya* [Agrarian sector of Ukrainian economy: the state regulation mechanism]. Kharkiv: Magistr. [in Ukrainian].
10. Nagornova, O.V. (2008). *Derzhavne rehulyuvannya trudovoi migratsii v umovah rinkovoi transformatsii ekonomiki Ukrainy. Avtoreferat dysertatsyy na здобуття наукового ступеня кандыдата урядичних наук* [State regulation of labor migration under market transformation of the Ukrainian economy: The dissertation author's abstract for a PhD degree in legal science] Lviv: Lviv Ivan Franko National University 20. [in Ukrainian].

11. Meltyuhova, N., Ryabtseva, Yu. (2008). Organizatsiyniy mehanizm realizatsii derzhavnoi vlady. [Organizational mechanism of state power implementation]. *Teoriya ta praktika derzhavnogo upravlinnya*. [Theory and practice of public administration], 1 (20), 70-78. [in Ukrainian].
12. Law of the Azerbaijan Republic on the status of refugees and internally displaced persons 1999 (Milli Mejlis of the Republic of Azerbaijan). *The official website of The Republic of Azerbaijan State Migration Service* <<http://www.migration.gov.az/images/pdf/be8fe5589d68f124389e68a27ec89ab6.pdf>> [in English]. (2017, December, 18).
13. Nizhnik, N., Mashkov, O. (1998). Sistemniy pidhid v organiZatsii derzhavnogo upravlinnya. [System approach in public administration organization]. Kyiv:UADU. [in Ukrainian].
14. *Zakon pro zabezpechennya prav i svobod gromadyan ta pravoviy rezhim na timchasovo okupovaniy teritorii Ukrainy 2014* (Verkhovna Rada Ukrayiny). [The law on ensuring the rights and freedoms of citizens and legal status in the temporarily occupied area of Ukraine 2014 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy* [Collection of the Verkhovna Rada of Ukraine], 26, 2172 (892). [in Ukrainian].
15. *Zakon pro svobodu peresuvannya ta vilniy vybir mistysya prozhivannya v Ukraine 2003* (Verkhovna Rada Ukrayiny). [Law on freedom of movement and free choice of place of residence in Ukraine (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiyniy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1382-15/card6#Public> [in Ukrainian]. (2018, November, 02).
16. *Zakon pro stvorennya vilnoi ekonomichnoi zoni Krym ta pro osoblivosti zdysnennya ekonomichnoi diyalnosti na timchasovo okupovaniy teritorii Ukrainy 2014* (Verkhovna Rada Ukrayiny). [The law on free economic zone "Crimea" and peculiarities of economic activity in the temporarily occupied area of Ukraine]. *Vidomost Verhovnoi Radi Ukrainy*. [Collection of the Verkhovna Rada of Ukraine], 43, 2944 (2030). [in Ukrainian].
17. Rozputenko, I. (2009). Derzhavna politika Ukrainy v konteksti geoekonomichnih zmin. [State policy of Ukraine in the context of geoeconomic changes] *Naukovo-Informatsiyniy visnik z derzhavnogo upravlinnya* [Scientific and Information Bulletin on Public Administration], 2, 25-29. [in Ukrainian].
18. Chorna, O.M., Kravchenko, M.A. (2011). Mehanizm derzhavnogo reguluvannya innovatsiynoi diyalnosti sub'ektiv gospodaryuvannya v Ukraine. [The mechanism of state regulation of innovation activity of business entities in Ukraine]. *Naukoviy visnik: Finansi, banki, Investitsii* [Scientific Bulletin: Finance, Banks, Investments], 2, 63-66. [in Ukrainian].
19. *Action Plan for the Implementation of the State Strategy for Internally Displaced Persons during 2012-2014 2011* (Ministry of internally displaced persons from the occupied territories, accommodation and refugees of Georgia). *The official website of the Ministry of internally displaced persons from the occupied territories, accommodation and refugees of Georgia* <<http://mra.gov.ge/res/docs/201311211211332665.pdf>> [in English]. (2017, December, 18).
20. *Azerbaijan: Analysis of Gaps in the Protection of Internally Displaced Persons 2009* (UNHCR, The UN Refugee Agency). *The official website of UNHCR, The UN Refugee Agency* <<http://www.unhcr.org/4bd7edbd9.html>> [in English]. (2017, December, 18).
21. Global Protection Cluster Working Group (2010). *Handbook for the Protection of Internally Displaced Persons*. Geneva: Inter-Agency Standing Committee. [in English].
22. El-Bushara, D., Fish, K. (2012). Refugees and Internally Displaced Persons. *Inclusive Security*. <https://www.inclusivesecurity.org/wp-content/uploads/2012/04/40_refugees.pdf> [in English]. (2018, April, 09).
23. Internal Displacement Monitoring Centre (2014). *Global Overview 2014: People internally displaced by conflict and violence* <<http://www.internal-displacement.org/assets/publications/2014/201405-global-overview-2014-en.pdf>> [in English]. (2017, December, 18).
24. *Strategic response plan for Ukraine 2015* (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs). *HumanitarianResponse.info*. <<http://www.humanitarianresponse.info/operations/ukraine/document/2015-ukraine-humanitarian-response-plan>> [in English]. (2017, December, 18).